

Natalia Adamczyk

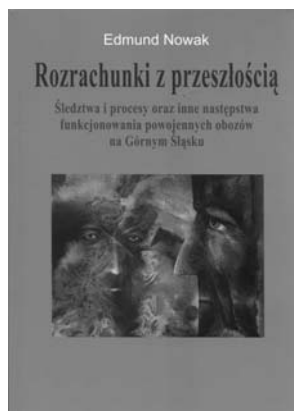
"Rozrachunki z przeszłością :
śledztwa i procesy oraz inne
następstwa funkcjonowania
powojennych obozów na Górnym
Śląsku", Edmund Nowak, Opole 2012
[recenzja]

Bezpieczeństwo : teoria i praktyka : czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego 8/2, 109-111

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Natalia Adamczyk*
Edmund Nowak, *Rozrachunki z przeszłością. Śledztwa i procesy oraz inne następstwa funkcjonowania powojennych obozów na Górnym Śląsku*

[Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2012, 234 s.]

Dzieje powojennych obozów pracy przymusowej dla ludności cywilnej zlokalizowane na terenie Polski, zwłaszcza w rejonie Górnego Śląska, stanowią bolesny i niechlubny okres Polski Ludowej, którego liczne reperkusje możemy obserwować współcześnie.

Do roku 1989 temat ten pozostawał tematem tabu w polskiej historiografii ze względu na sytuację polityczną w kraju. Pierwsze publikacje poruszające tą problematykę pojawiły się w 1990 roku za sprawą opolskich historyków i publicystów. Następnie badania podjęły inne liczne środowiska naukowe w kraju, w konsekwencji czego polscy historycy dokonali pełnej rekonstrukcji historycznej powstania i funkcjonowania powojennych obozów pracy, odtwarzając równocześnie tragiczne losy ludzi w nich przebywających. Jednym z głównych badaczy zajmujących się tą problematyką jest prof. Edmund Nowak, wybitny polski naukowiec, który przyczynił się do licznych wzbogacenia dorobku historiografii polskiej w tym zakresie, publikując prace poświęcone w głównej mierze jednemu z najbardziej represyjnych powojennych obozów odosobnienia – Obozowi Pracy w Łambinowicach, a następnie poszerzając swój obszar badawczy na wszystkie obozy jakie funkcjonowały po II wojnie światowej na Śląsku Opolskim. Podsumowanie swoich dotychczasowych badań w tym zakresie zawarł w monografii *Rozrachunki z przeszłością. Śledztwa i procesy oraz inne następstwa*

* Doktorantka Wydziału Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

funkcjonowania powojennych obozów na Górnym Śląsku, która ukazała się w 2012 r. w Opolu.

Jak podkreśla sam autor we wstępie, celem monografii jest: „(...) przedstawienie następstw prawnych, politycznych i społecznych funkcjonowania powojennych obozów na terenie historycznego Górnego Śląska (w Łambinowicach, Mysłowicach, Świętochłowicach – Zgodzie, Jaworznie i Siemianowicach Śląskich), na które to następstwa złożyły się śledztwa i procesy sądowe (i ich rezonans społeczny) w sprawie przestępstw popełnionych w tych obozach oraz szeroko rozumiana kwestia upamiętnienia tych obozów”. Autor tym samym wyjaśnia, że monografia ta nie ma na celu przedstawienia historii poszczególnych obozów na terenie Górnego Śląska, ale skupienie się na przebiegu śledztw i procesów w sprawie licznych przestępstw w tych obozach oraz ukazania ich implikacjach prawnych, społecznych i politycznych. Stąd też pozycja ta odznacza się bogatym materiałem źródłowym, gromadzonym i analizowanym przez autora w ciągu wielu lat, którego sedno stanowią akta prokuratorskie, w tym głównie śledcze oraz akta sądowe, w szczególności procesowe (wybrane kserokopie aktów autor umieścił w aneksie na końcu opracowania, co jest jednym z atutów). Autor odwołuje się również do protokołów zeznań świadków przesłuchiwanym w Polsce i w Republice Federalnej Niemiec (RFN), korespondencji będącej wynikiem całej procedury śledczej i procesowej, zwartych publikacji, artykułów prasowych oraz niektórych relacji świadków.

Niewątpliwym atutem publikacji jest jej lekka forma. Zagadnienia prawnicze zostały przedstawione i wytłumaczone w sposób bardzo przejrzysty i zrozumiały dla każdego czytelnika. Autor ograniczył się do cytowania tylko niezbędnych zapisów wybranych akt prokuratorsko-sądowych, w większości starając się jednak wskazać na sedno spraw, jakie poruszały niniejsze akta.

Publikacja dzieli się na osiem rozdziałów. Pierwszy poświęcony został omówieniu dotychczasowego stanu badań w tej materii, a także omówieniu źródeł i literatury przedmiotu. Autor zwraca uwagę na to, że monografia ta jest pierwszą całościową pozycją, która skupia w sobie szczegółową analizę przebiegu śledztw i procesów w sprawie funkcjonowania pięciu powojennych obozów pracy na Górnym Śląsku oraz wskazuje na problematykę upamiętnienia ofiar.

Rozdział drugi odnosi się do śledztw i procesów w sprawie przestępstw popełnionych w Obozie Pracy w Łambinowicach w latach 1945–1946. Obszernie opisane zostały dwa procesy sądowe (pierwszy w latach 1958–1959, drugi w latach 2001–2006) poprzedzone dochodzeniem w sprawie tragicznych wydarzeń podczas pożaru w obozie 4 października 1945 r., a toczące się przeciwko byłemu komendantowi niniejszego obozu Czesławowi Gęborskiemu, które ostatecznie zostały umorzone oraz proces zakończony wyrokiem skazującym dla niemieckiego funkcjonariusza obozowego Paula Lindberga w RFN w 1951 r.

W rozdziale trzecim analizie poddane zostały śledztwa w sprawie przestępstw popełnionych w Obozie Pracy w Mysłowicach w latach 1945–1946. Analizie poddano przebieg śledztwa w latach 1996–2007.

Rozdział czwarty odwołuje się do śledztw i procesów sądowych w odniesieniu do zbrodni dokonanych w 1945 r. w Obozie Pracy Świętochłowice – Zgodzie, toczonych przeciwko byłemu lekarzowi obozowemu Kurtowi Antoniusowi Glombitzcy (śledztwo i proces w latach 1960–1962 w RFN), oskarżanemu o przyczynienie się do śmierci

kilku więźniów oraz przeciwko komendantowi tego obozu Salomonowi Morelowi w sprawie zbrodni, których dopuścił się na internowanych (1992–2009 w Polsce).

Rozdział piąty został poświęcony skomplikowanym i długotrwałym śledztwom w sprawie przestępstw, jakie miały miejsce w Centralnym Obozie Pracy (COP) w Jaworznie. Autor przywołał tutaj dwa jego zdaniem najistotniejsze śledztwa. Pierwsze w latach 1997–2011 w sprawie znęcania się funkcjonariuszy COP nad jeńcami wojennymi i więźniami w latach 1945–1949, drugie toczące się w latach 1992–2010 w sprawie przestępstw funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego i strażników COP w latach 1947–1949 nad osadzonymi tam obywatelami polskimi narodowości ukraińskiej.

Rozdział szósty przywołuje śledztwo toczone w latach 2002–2009 w sprawie pozabawienia w latach 1945–1947 wolności mieszkańców Śląska, połączonego ze szczególnym udręczeniem w Obozie Pracy w Siemianowicach Śląskich. Śledztwo to miało zgoła odmienny charakter w odniesieniu do śledztw przeprowadzanych w innych obozach. Skupiało się bowiem na dochodzeniu czy wśród szczątków ciał, mających należeć do żołnierzy Wehrmachtu, spoczywających na cmentarzu przy Parafii Rzymskokatolickiej św. Antoniego w Siemianowicach Śląskich, pochowane zostały również ciała ludności cywilnej internowanej w obozie.

Autor w rozdziale siódmym dokonał pewnego podsumowania rozbieżności i cech wspólnych dla każdego ze śledztw i procesów, ukazując jednocześnie ich reperkusje społeczne. W tym miejscu autor równocześnie dokonuje oceny przeanalizowanych śledztw i procesów, prezentując swoje uwagi oraz formułując ciekawe wnioski.

W rozdziale ósmym wyodrębniona została kwestia upamiętnienia ofiar, jako istotna obok analizowanych śledztw i procesów, konsekwencja istnienia powojennych obozów na Górnym Śląsku. Autor skupia się tutaj na przedstawieniu wybranych problemów związanych z tworzeniem miejsc pamięci w poszczególnych obozach.

W zakończeniu autor konkluduje, że „rozrachunek z przeszłością” okazał się bardzo ułomny i niewystarczający. Przede wszystkim nie udało się osądzić sprawców najcięższych zbrodni m.in. z powodu niewydolności wymiaru sprawiedliwości na skutek obowiązujących w Polsce procedur i przepisów prawnych. Umarzanie prowadzonych śledztw i procesów wywołało rozczarowanie oraz żal wśród ofiar i ich rodzin, co natomiast miało niekorzystne reperkusje społeczne.

Publikacja prof. E. Nowaka jest z pewnością godna polecenia z uwagi na to, że porusza bardzo istotny i trudny temat w historii Polski, który wbrew pozorom nie jest tylko problemem historycznym, lecz ma swoje reperkusje prawne, polityczne i społeczne w XXI wieku. Książka adresowana jest nie tylko do historyków, lecz wszystkich czytelników zainteresowanych tą tematyką, ponieważ w sposób bardzo przejrzysty pozwala prześledzić i zrozumieć każdy etap przywołanych śledztw i procesów, bez wymogu samodzielnego analizowania często skomplikowanych źródeł prawa.